

Zasady postępowania ze zwierzętami w Instytucie Fizjologii i Żywienia Zwierząt im. Jana Kielanowskiego Polskiej Akademii Nauk

1. Zasady ogólne

- 1.1. W Instytucie Fizjologii i Żywienia Zwierząt im. Jana Kielanowskiego Polskiej Akademii Nauk, zwanym dalej Instytutem, wykorzystuje się do celów naukowych lub edukacyjnych następujące gatunki zwierząt: mysz domowa (*Mus musculus*), szczur wędrowny (*Rattus norvegicus*), królik europejski (*Oryctolagus cuniculus*), świnia domowa (*Sus scrofa domestica*), owca (*Ovis aries*), bydło (*Bos taurus*) i kura domowa (*Gallus gallus domesticus*).
- 1.2. Doświadczenia naukowe i szkolenia do celów edukacyjnych, w których stosuje się procedury, o których mowa w art. 2 ust. 1 p. 6. ustawy z dnia 15 stycznia 2015 r. o ochronie zwierząt wykorzystywanych do celów naukowych lub edukacyjnych (Dz.U. 2015, poz. 266 z późn. zm.), zwanej dalej Ustawą, wymagają zgody Lokalnej Komisji Etycznej (LKE).
- 1.3. Procedury, w których poszczególne czynności mogą powodować u zwierząt wystąpienie objawów bólu lub dystresu muszą zawierać w opisie wniosku do LKE, humanitarne punkty końcowe zatwierdzone przez lekarza weterynarii, świadczącego usługi w Instytucie i zespół ds. dobrostanu zwierząt.
- 1.4. Pozyskiwanie i utrzymywanie zwierząt, przeznaczonych do uśmiercenia wyłącznie po to, aby wykorzystać ich tkanki lub narządy do celów badawczych, możliwe jest po uzyskaniu pozytywnej opinii zespołu ds. dobrostanu zwierząt i pisemnej zgody Dyrektora Instytutu [*Załącznik*].
- 1.5. W przeprowadzonym doświadczeniu na zwierzętach mogą brać udział tylko osoby, które mają „wyznaczenia” stosowne do pełnionej w nim funkcji, wydane przez Dyrektora Instytutu i uwzględnione we wniosku do LKE.
- 1.6. Osoby wydelegowane przez innych Użytkowników lub inne podmioty do przeprowadzenia doświadczenia w ośrodkach Instytutu muszą uzyskać od Dyrektora Instytutu „wyznaczenia”, stosowne do pełnionej funkcji oraz zgodę na udział w badaniach.

2. Pozyskanie i dostarczanie zwierząt

- 2.1. Zwierzęta wykorzystywane w doświadczeniach lub szkoleniach w celach edukacyjnych muszą być pozyskiwane od hodowców, dostawców lub użytkowników określonych w Ustawie i zarejestrowanych w Ministerstwie właściwym ds. nauki (zwierzęta laboratoryjne) lub w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) – zwierzęta gospodarskie.
- 2.2. Kierownik badań lub osoba odpowiedzialna za szkolenie w celach edukacyjnych, uzgadnia z kierownikiem ośrodka i/lub kierownikiem LDMZ (nie później niż 30 dni przed dniem dostarczenia) terminy dostarczenia zwierząt oraz realizacji doświadczenia lub szkolenia, a także liczbę, wiek i płeć oraz miejsce pochodzenia zwierząt. Ponadto, zobowiązany jest dostarczyć kierownikowi ośrodka kopię zgody wydanej przez LKE (jeśli jest wymagana) wraz z wykazem osób biorących udział w doświadczeniu i kopiami ich wyznaczeń wydanych przez Dyrektora stosownie do funkcji pełnionych w doświadczeniu.
- 2.3. Zakupu lub pozyskania zwierząt dokonuje kierownik badań lub osoba odpowiedzialna za szkolenie na podstawie podpisanego przez Dyrektora „Zamówienia na zakup lub pozyskanie zwierząt do celów doświadczalnych” [*Załącznik*], po uzgodnieniu z kierownikiem ośrodka danych, o których mowa w punkcie 2.2.

- 2.4. Niezależnie od sposobu wykorzystania zwierząt, kierownik badań lub osoba odpowiedzialna za szkolenie zobowiązany jest do dostarczenia kierownikowi ośrodka i/lub kierownikowi LDMZ informacji niezbędnych do prowadzenia ewidencji zwierząt i sprawozdawczości, zgodnie z Art. 30 Ustawy.
- 2.5. Zwierzęta muszą być dostarczane do jednostki przez wyspecjalizowanych przewoźników, w warunkach odpowiednich dla danego gatunku z zachowaniem warunków transportu zgodnych z Rozporządzeniem Rady (WE) NR 1/2005 z dnia 22 grudnia 2004 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas transportu i związanych z tym działań i zmieniających dyrektyw 64/432/EWG i 93/119/WE oraz rozporządzenia 9WE) nr 1255/97.
- 2.6. Liczba dostarczonych zwierząt, ich płeć oraz wiek muszą być zgodne z danymi zawartymi we wniosku do LKE o udzielenie zgody na przeprowadzenie doświadczenia i w Zamówieniu na zakup lub pozyskanie zwierząt, podpisanym przez Dyrektora.
- 2.7. Dostarczone zwierzęta laboratoryjne muszą posiadać certyfikat zdrowia, a zwierzęta gospodarskie świadectwo zdrowia wystawione przez powiatowego lekarza weterynarii, właściwego dla miejsca pochodzenia zwierząt. Ponadto, zwierzęta gospodarskie (z wyjątkiem kur) muszą być odpowiednio oznakowane.
- 2.8. Kierownik badań musi otrzymać od hodowcy, dostawcy lub innego użytkownika, od którego dostarczane są zwierzęta gospodarskie, informacje niezbędne do prowadzenia księgi rejestracji zwierząt danego gatunku i zgłoszenia ich przyjęcia do ARiMR:
dla świń: nr siedziby stada, liczbę zwierząt;
dla owiec: nr siedziby stada, nr identyfikacyjny zwierzęcia, datę urodzenia, płeć, kod rasy, numer identyfikacyjny matki zwierzęcia, datę oznakowania, rodzaj produkcji oraz genotyp;
dla bydła: paszport zwierzęcia.
- 2.9. Zgłoszenia nabycia/przekazania zwierząt do ARiMR dokonuje kierownik ośrodka w terminie 7 dni od dnia dostarczenia do ośrodka, po otrzymaniu niezbędnych informacji od kierownika badań.
- 2.10. Po dostarczeniu do ośrodka, zwierzęta muszą być poddane ocenie zdrowia i kondycji, której dokonuje lekarz weterynarii świadczący w ośrodku usługi weterynaryjne. W razie konieczności zwierzęta umieszczane są na okres aklimatyzacji lub kwarantanny (zalecany dla poszczególnych gatunków) w odpowiednio przygotowanych pomieszczeniach lub na wybiegach.
- 2.11. Ocena zdrowia i kondycji zwierząt dostarczonych do ośrodka, wykonywana przez lekarza weterynarii, może odbywać się z udziałem członków zespołu ds. dobrostanu zwierząt.
- 2.12. Lekarz weterynarii, świadczący w ośrodku usługi weterynaryjne, wydaje na piśmie kierownikowi ośrodka, w którym utrzymywane są zwierzęta i kierownikowi badań oświadczenie o stanie zdrowia i kondycji dostarczonych zwierząt.
- 2.13. Lekarz weterynarii, kierownik LDMZ lub kierownik projektu może zlecić wykonanie dodatkowych badań u dostarczonych zwierząt, potwierdzających brak chorób zakaźnych lub pasożytniczych, które mogą wpłynąć na wiarygodność wyników doświadczenia. W okresie kwarantanny/adaptacji w każdej grupie nowoprzyjętych zwierząt, co najmniej 10% z nich zostaje poddanych badaniu morfologicznemu krwi (oznaczenia WBC, LYM, MON, NEU, EOS, BASO, RBC, HGB, HCT, MCV, MCH, MCHC, RDW, PLT, MPV, PDW, PCT, RET, BRBC) oraz badaniu parazytologicznemu kału. Dodatkowe choroby badane są w zależności od rodzaju doświadczenia i wykonywanych procedur w zależności od gatunku zwierząt.

3. Utrzymywanie zwierząt

- 3.1. Zwierzęta przeznaczone do wykorzystania i wykorzystywane w doświadczeniu lub w szkoleniu do celów edukacyjnych, a także te, których tkanki lub narządy wykorzystane będą do celów badawczych, utrzymywane są w specjalnie przeznaczonych do tego pomieszczeniach Instytutu, zwanych dalej ośrodkami, w których zapewnia się odpowiednią przestrzeń życiową i urozmaicone warunki bytowania.
- 3.2. Utrzymywanie zwierząt w ośrodkach Instytutu jest zgodne z wymogami Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/63/UE z dnia 22 września 2010 roku w sprawie ochrony zwierząt wykorzystywanych do celów naukowych oraz Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 28 czerwca 2010 r. (Dz. U. 116, poz. 778 z późn. zm.).
- 3.3. W Instytucie wyróżnia się 4 ośrodki, w których utrzymywane są: zwierzęta laboratoryjne (myszy, szczury, króliki); świnie; zwierzęta przeżuujące (owce, bydło) oraz drób (kury). Ośrodki dla świń i zwierząt przeżuujących wchodzi w skład Laboratorium Dużych Modeli Zwierzęcych (LDMZ).
- 3.4. W ośrodkach, zwierzęta utrzymywane są grupowo lub indywidualnie w odpowiednio przystosowanych kojcach, umożliwiających kontakt wzrokowy, słuchowy, węchowy i dotykowy z osobnikami tego samego gatunku.
- 3.5. Utrzymywanie indywidualne zwierząt jest dopuszczalne w następujących sytuacjach: po zabiegu chirurgicznym, w trakcie choroby i kontynuacji leczenia, w wyniku stwierdzonej agresywności lub możliwości wzajemnego okaleczenia oraz w okresie przedporodowym i jest ograniczone czasowo do wymaganego minimum. Decyzję w tej sprawie podejmuje personel weterynaryjny.
- 3.6. Utrzymanie indywidualne zwierząt może być dopuszczalne, jeżeli wymagają tego założenia procedury doświadczalnej, na którą zgodę wydała LKE.
- 3.7. Zwierzętom utrzymywanym pojedynczo należy zagwarantować dodatkowe elementy wzbogacające środowisko, dostosowane do gatunku.
- 3.8. Specyficzne czynności doświadczenia/procedury, wymagające ograniczenia swobody ruchu zwierzęcia w specjalistycznych klatkach dla owiec, klatkach bilansowych dla świń, owiec drobiu i zwierząt laboratoryjnych lub zastosowania jednostanowiskowych uwięzi u krów muszą być ograniczone do minimalnego okresu, pozwalającego na osiągnięcie celu naukowego. Wymagana jest stopniowa i kilkudniowa adaptacja zwierząt do warunków takiego doświadczenia/procedury.
- 3.9. Podczas przedłużonego (kilkudniowego) okresu ograniczenia swobody ruchu w klatkach bilansowych lub na jednostanowiskowej uwięzi należy zapewnić zwierzęciu możliwość zmiany postawy i urozmaicenie środowiska.
- 3.10. Sposób utrzymywania i postępowania ze zwierzętami wykorzystywanymi w procedurze lub szkoleniu, a także wszystkie odstępstwa od uznanych zasad utrzymania muszą być precyzyjnie opisane i uzasadnione przez kierownika badań lub organizatora szkolenia we wniosku do LKE, a następnie zatwierdzone przez kierowników ośrodków lub kierownika LDMZ, zespół ds. dobrostanu zwierząt oraz LKE.
- 3.11. Zwierzętom utrzymywanym w ośrodkach zapewnia się, stosownie do gatunku, urozmaicenie środowiska, zapewniające zaspokojenie potrzeb fizycznych i socjalnych:
u myszy, szczurów i królików: utrzymanie grupowe (z wyjątkiem dorosłych samców z różnych miotów), materiały do gniazdowania, kryjówki (domki i tunele), drewniane zabawki do gryzienia;
u świń: kontakt socjalny, plastikowe zabawki (piłki), urozmaicone żywienie (jeśli dopuszczone w procedurze), pozytywne interakcje z człowiekiem;

u owiec i bydła: kontakt socjalny, codzienne dostarczanie świeżej słomy, pozytywne interakcje z człowiekiem, czochradła (bydło);

u drobiu: kontakt socjalny, mata umożliwiająca grzebanie.

- 3.12. Zwierzęta przeżywające, nie będące w doświadczeniu, lub pozostające przy życiu po zakończeniu procedury, mają umożliwiony dostęp do wybiegu lub pastwiska w okresie od maja do listopada. Okres przebywania zwierząt na wybiegu lub pastwisku może zostać przyśpieszony lub wydłużony w sprzyjających warunkach pogodowych.
- 3.13. W ośrodkach dla zwierząt może być prowadzona hodowla gatunków wymienionych w punkcie 1.1, po uzyskaniu wpisu do rejestru hodowców.
- 3.14. Szczegółowe zasady funkcjonowania ośrodków, w których utrzymywane są poszczególne grupy zwierząt wymienione w punkcie 3.2. oraz zasady funkcjonowania LDMZ określają stosowne regulaminy.
- 3.15. Z ośrodków Instytutu mogą korzystać inni Użytkownicy lub inne podmioty zewnętrzne po podpisaniu z Dyrektorem Instytutu umowy o współpracy/umowy badawczej i uzyskaniu zgody LKE, w której wskazany jest Instytut, jako miejsce wykonywania doświadczenia lub szkolenia w celach edukacyjnych.
- 3.16. Nadzór nad funkcjonowaniem ośrodków pełnią kierownicy ośrodków powołani przez Dyrektora Instytutu. Dodatkowo, nadzór nad ośrodkami dla świń i zwierząt przeżywających sprawuje kierownik LDMZ we współpracy z kierownikami tych ośrodków.
- 3.17. Nadzór nad dobrostanem zwierząt utrzymywanych w ośrodkach sprawuje lekarz weterynarii świadczący w nich usługi, a ponadto kierownicy ośrodków i kierownik LDMZ we współpracy z zespołem ds. dobrostanu zwierząt.
- 3.18. Wszystkie zauważone nieprawidłowości, mogące przyczynić się do obniżenia poziomu dobrostanu zwierząt oraz nieprzestrzeganie „Zasad postępowania ze zwierzętami” przez osoby przebywające w ośrodkach należy niezwłocznie zgłaszać do osób odpowiedzialnych za nadzór nad dobrostanem zwierząt (bezpośrednio lub anonimowo).

4. Opieka weterynaryjna

- 4.1. Lekarz weterynarii świadczący w ośrodku usługi weterynaryjne obowiązany jest do:
 - 1) wydawania na piśmie kierownikowi ośrodka, w którym utrzymywane są zwierzęta i kierownikowi badań oświadczenia o stanie zdrowia i kondycji zwierząt dostarczonych;
 - 2) przeprowadzania systematycznej kontroli stanu zdrowia wszystkich utrzymywanych zwierząt;
 - 3) zapisywania w karcie zwierzęcia informacji dotyczących wystąpienia niepokojących objawów w zachowaniu oraz podjętego leczenia;
 - 4) zapewnienia odpowiedniego leczenia zwierzęciu podejrzanemu o chorobę;
 - 5) prowadzenia dokumentacji dotyczącej leczenia zwierząt utrzymywanych w Instytucie;
 - 6) przekazywania zespołowi doradczemu ds. dobrostanu zwierząt informacji dotyczących dobrostanu zwierząt utrzymywanych w ośrodkach.
- 4.2. Lekarz weterynarii, świadczący w ośrodku usługi weterynaryjne, podejmuje decyzję, czy zwierzę może być wykorzystane w procedurze, czy możliwe jest ponowne wykorzystanie zwierzęcia w procedurze, a w skrajnych przypadkach decyduje o wcześniejszym, humanitarnym zakończeniu procedury lub uśmierceniu zwierząt chorych, niebędących w procedurze.

5. Uśmiercanie i utylizacja zwierząt wykorzystanych w doświadczeniu

- 5.1. Jeżeli zakończenie procedury doświadczalnej wymaga uśmiercenia zwierzęcia, a także w celu wykorzystania tkanek i narządów, zwierzę uśmierca się w sposób ograniczający do minimum jego ból cierpienie i dystres, zgodnie z art. 3b Ustawy z dnia 15 stycznia 2015 o ochronie zwierząt wykorzystywanych do celów naukowych lub edukacyjnych (Dz. U. 2015, poz. 266 z późn. zm.) z zastosowaniem metod określonych w załączniku nr IV do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/63/UE z dnia 22 września 2010 r. w sprawie ochrony zwierząt wykorzystywanych do celów naukowych.
- 5.2. Procedury kończące się humanitarnym uśmierceniem zwierzęcia oraz planowane w tym celu środki farmakologiczne muszą być szczegółowo opisane we wniosku do LKE i zatwierdzone przez personel weterynaryjny Instytutu i zespół ds. dobrostanu zwierząt.
- 5.3. Zwierzę może zostać uśmiercone w przypadku nagłej konieczności, wynikającej z jego stanu zdrowia lub zagrożenia dla zdrowia ludzi, zwierząt lub środowiska naturalnego, a także w oparciu o humanitarne punkty końcowe (humane endpoints), które są definiowane indywidualnie dla każdego doświadczenia we wniosku do LKE.
- 5.4. Decyzję o nagłej konieczności uśmiercenia zwierzęcia podejmuje lekarz weterynarii w oparciu o ocenę zmian jego masy ciała, wyglądu zewnętrznego, objawów klinicznych, niespokojonego zachowania i reakcji behawioralnych na bodźce zewnętrzne oraz zdefiniowane dla danego doświadczenia humanitarne punkty końcowe w porozumieniu z kierownikiem badań i kierownikiem ośrodka/LDMZ.
- 5.5. Personel wykonujący eutanazję lub ubój zwierząt musi mieć przeszkolenie i doświadczenie w zakresie stosowanych technik, zapewniające ich skuteczność
- 5.6. Kierownik badań ma obowiązek poinformować kierownika ośrodka i *vice versa* o powodach i liczbie uśmierconych zwierząt.
- 5.7. Zgłoszenie uśmiercenia lub padnięcia zwierząt gospodarskich do ARiMR dokonuje kierownik ośrodka w terminie 7 dni od dnia zdarzenia, po otrzymaniu niezbędnych informacji od kierownika badań lub kierownika LDMZ.
- 5.8. Fakt dokonania zgłoszenia uśmiercenia lub padnięcia zwierząt gospodarskich do ARiMR, kierownik ośrodka zgłasza niezwłocznie do z-cy dyrektora ds. ogólnych.
- 5.9. Po uśmierceniu, zwłoki zwierzęcia są przechowywane w wyznaczonym pomieszczeniu w stanie zamrożenia i odbierane w wyznaczonych terminach przez zakład utylizacyjny.

6. Dokumentacja procedur i ewidencja zwierząt

- 6.1. Dokumentację w zakresie stanu zdrowia i kondycji zwierząt oraz wykonywania poszczególnych procedur w trakcie doświadczenia prowadzi lekarz weterynarii zatrudniony w Instytucie oraz kierownicy badań.
- 6.2. Ewidencję zwierząt w poszczególnych ośrodkach, zgodnie z Art. 30, ust. 1, punkt 1-8 Ustawy, prowadzą kierownicy ośrodków oraz kierownik LDMZ i przekazują zespołowi ds. dobrostanu zwierząt.
- 6.3. Kopie formularza, dotyczącego zgłoszenia do ARiMR nabycia/pozyskania i uśmiercenia zwierząt, archiwizują kierownicy ośrodków.

- 6.4. Dokumentację dotyczącą dobrostanu zwierząt utrzymywanych w ośrodku, jego naruszenia oraz działań, jakie zostały podjęte w celu usunięcia nieprawidłowości prowadzi zespół ds. dobrostanu zwierząt i przekazuje Dyrektorowi Instytutu.
- 6.5. W przypadku realizacji doświadczenia lub szkolenia w Instytucie we współpracy z innym Użytkownikiem lub podmiotem, w którym zatrudniony jest kierownik badań lub organizator szkolenia, obowiązują niniejsze przepisy oraz regulamin ośrodka, w którym utrzymywane są zwierzęta. Wszelkie odstępstwa od zapisów Ustawy, związane z przebiegiem doświadczenia, o ile LKE wyraziła na nie zgodę, muszą być określone w odrębnej umowie, zawieranej pomiędzy Instytutem a tym podmiotem. Kierownik badań lub organizator szkolenia zobowiązany jest dostarczyć do kierownika ośrodka i zastępcy dyrektora ds. ogólnych wszystkie wymagane dokumenty, w tym zgodę LKE, jeżeli jest wymagana.
- 6.6. Wszelka dokumentacja dotycząca utrzymywanych zwierząt jest udostępniana na życzenie uprawnionym organom kontrolującym jednostkę.

7. Odpowiedzialność karna

Przepisy karne i kary administracyjne w zakresie postępowania ze zwierzętami, prowadzenia ich ewidencji oraz dokumentacji procedur określone są w Rozdziałach 9 i 10 Ustawy.

Opracował: zespół doradczy ds. dobrostanu zwierząt

Jabłonna, 8.04.22 Tomasz Mischak
/Miejscowość, Data, Podpis Przewodniczącego zespołu/

Zatwierdził: Dyrektor Instytutu

Jabłonna, 8.04.2022 A Heuman
/Miejscowość, Data, Podpis Dyrektora Instytutu/

Zamówienie na zakup lub pozyskanie zwierząt do celów doświadczalnych

Imię i nazwisko kierownika badań:

Zakład:

Tytuł doświadczenia/zadania badawczego:

.....
.....

Przeznaczenie zwierząt:

- 1) Wykorzystanie w doświadczeniach wymagających zgody LKE*
Numer zgody LKE:*
- 2) Wykorzystanie tkanek lub narządów do celów badawczych*
/dołączyć oświadczenie kierownika badań/
- 3) Wykorzystanie w programach badawczych, które nie wymagają zgody LKE*
/dołączyć oświadczenie kierownika badań/

Liczba zwierząt / gatunek / rasa / wiek / płeć:

...../...../...../...../.....

Miejsce pochodzenia/dostawca zwierząt:

.....

Termin realizacji doświadczenia/zadania badawczego:

Realizacja transportu zwierząt */nazwa firmy dostarczającej zwierzęta, środek transportu/*

.....

Koszt zwierząt i transportu */przewidywana kwota w zł./*

Źródło finansowania */nr Grantu, nr zadania statutowego, rok/*

Miejscowość i data	Kierownik badań
Wyrażam zgodę na finansowanie z w/w projektu Kierownik projektu	Koszty finansowane z działalności statutowej Kierownik zakładu
Wyrażam zgodę na dostarczenie zwierząt Kierownik ośrodka	Wyrażam zgodę na przeprowadzenie doświadczenia Przewodniczący Zespołu doradczego ds. dobrostanu zwierząt
Koszty zamówienia mogą być pokryte z w/w źródła Główna Księgowa	Wyrażam zgodę na zakup zwierząt Dyrektor Instytutu

* niepotrzebne skreślić